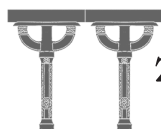

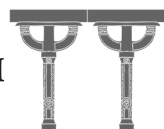
DR JIÐIJE DŽUANG

24 SATA U
STAROJ
KINI

JEDAN DAN IZ
ŽIVOTA TAMOŠNJIH
STANOVNIKA

Prevela

Dubravka Srećković Divković

 Laguna

Naslov originala

Yijie Zhuang

24 HOURS IN ANCIENT CHINA

A Day in the Life of the People who Lived There

Copyright © Yijie Zhuang 2020

All rights reserved.

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

24 SATA U
STAROJ
KINI

SADRŽAJ

UVOD 13

子 SEDMI SAT NOĆI (00.00–01.00)

DOKTOR DAJE LEK 19

丑 OSMI SAT NOĆI (01.00–02.00)

PLJAČKAŠ GROBNICE KREĆE U NAPAD 29

丑 DEVETI SAT NOĆI (02.00–03.00)

BABICA POMAŽE ROĐENJU SVOG UNUČETA 39

寅 DESETI SAT NOĆI (03.00–04.00)

KONJUŠAR SE SPREMA DA PODNESE ŽALBU 49

寅 JEDANAESTI SAT NOĆI (04.00–05.00)

KUĆEDOMAĆICA MELJE PŠENICU 60

卯 DVANAESTI SAT NOĆI (05.00–06.00)

MAJSTOR BRONZE SAVETUJE SE S KOLEGOM 69

卯 PRVI SAT OBDANICE (06.00–07.00)
ODRŽAVALAC KANALA ČEZNE ZA PROŠLIM DANIMA 81

辰 DRUGI SAT OBDANICE (07.00–08.00)
NASTAVNIK ZAPOČINJE ČAS 90

辰 TREĆI SAT OBDANICE (08.00–09.00)
TEKSTILNA RADNICA BERE LIŠĆE DUDA 99

巳 ČETVRTI SAT OBDANICE (09.00–10.00)
VAJAR GROBNICE OBUČAVA ŠEGRTE 110

巳 PETI SAT OBDANICE (10.00–11.00)
RADNIK SOLANE ŽANJE SO 120

午 ŠESTI SAT OBDANICE (11.00–12.00)
SVEŠTENIK SE RASPRAVLJA S PRIJATELJEM 130

午 SEDMI SAT OBDANICE (12.00–13.00)
STAREŠINA KULE KOSI TRAVU 141

未 OSMI SAT OBDANICE (13.00–14.00)
ČUVAR ŽITNICE DOČEKUJE INSPEKCIJU 151

未 DEVETI SAT OBDANICE (14.00–15.00)
GLASONOŠA SE BLIŽI SVOM CILJU 162

申 DESETI SAT OBDANICE (15.00–16.00)
ZEMLJORADNIK JE SEO DA PREDAHNE 173

申 JEDANAESTI SAT OBDANICE (16.00–17.00)
OSUĐENIK STIŽE NA SVOJE ODREDIŠTE 181

酉 DVANAESTI SAT OBDANICE (17.00–18.00)
CIGLAR JE POD PREVELIKIM PRITISKOM 191

酉 PRVI SAT NOĆI (18.00–19.00)
GLAVNI KUVAR PRIPREMA GOZBU 200

戌 DRUGI SAT NOĆI (19.00–20.00)
SLUŽAVKA CARSKJE SUPRUGE SE UZNEMIRILA 211

戌 TREĆI SAT NOĆI (20.00–21.00)
PISAR JE NEŠTO ODLUČIO 222

亥 ČETVRTI SAT NOĆI (21.00–22.00)
IZVOĐAČICA ZAVRŠAVA NASTUP 233

亥 PETI SAT NOĆI (22.00–23.00)
DVORSKA DAMA PRIPREMA KUPATILO 244

子 ŠESTI SAT NOĆI (23.00–00.00)
VOJNIK SE BORI ZA ŽIVOT 252

ZAKLJUČAK 261

IZJAVE ZAHVALNOSTI 263

BIBLIOGRAFIJA 265

SPISAK ILUSTRACIJA 269

0 500 milje
0 500 km

Kina

17. g. p. n. e.

Zapadne
države

CARSTVO
SIJUNGNU
(HUN)

Kuča

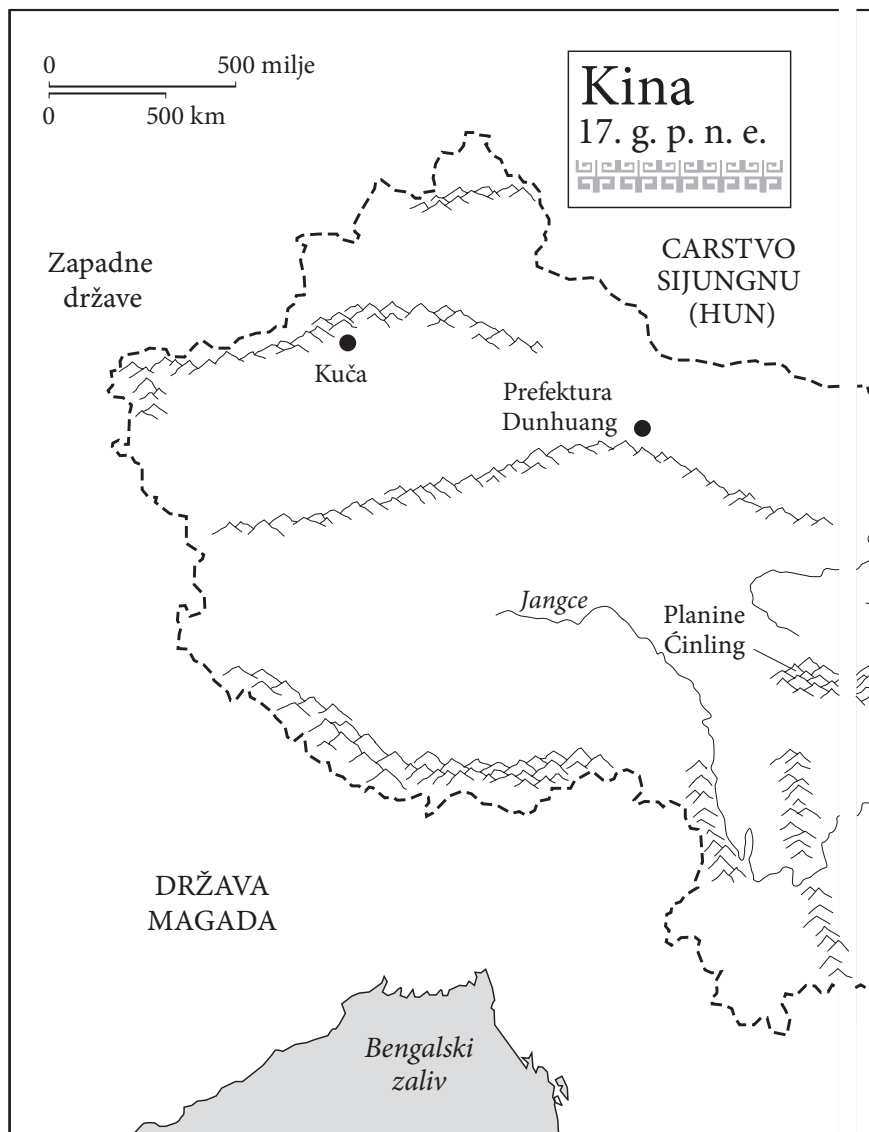
Prefektura
Dunhuang

Jangce

Planine
Činling

DRŽAVA
MAGADA

Bengalski
zaliv

UVOD

Era Zapadne dinastije Han spada među najčudesnije periode u čitavoj dugoj i živopisnoj historiji Kine. To je razdoblje dinamike i promena – političkih, društvenih i tehnoloških – era kad je broj stanovnika naglo porastao, kad su se istraživale nove ideje i kad je društvo proživljavalo razdorne tenzije jer se stari poredak sudarao s novim shvatanjima.

Zapadna dinastija Han je carska loza koja je podarila svoje ime ovoj eri. Reč „Zapadna“ koristi se da bi se ova dinastija razlikovala od „Istočne“ dinastije Han, koja je sledila posle nje i trajala od 25. do 220. godine naše ere. Po evropskom računanju godina, carevi Zapadne dinastije Han došli su na vlast 202. p. n. e., a njihova vladavina će opstati još vekovima, praćena uvećanjem teritorije carevine, porastom političke stabilnosti i ekonomskim napretkom koji će se poput odraza u ogledalu podudarati s napretkom Rimskog carstva na drugom kraju evroazijske kontinentalne mase.

Dinastiju je osnovao Liju Bang, ambiciozni lokalni vođa koji je u svirepom građanskom ratu svrgao kratkovečnu

dinastiju Ćin, ali carstvo je počelo istinski da cveta tek sa vladavinom cara Vua (vladao 141–87. p. n. e.). Prvi carevi Zapadne dinastije Han, pre cara Vua, držali su se taoističke filozofije „upravljanja pomoću nepreduzimanja ničega“ – strategije blagonaklonog nehaja koji je omogućio stanovništvu da se oporavi od ratnog razaranja ekonomije i od rđave uprave dinastije Ćin. Car Vu je promenio tu strategiju, a politički kapital stečen nizom uspešnih vojnih pohoda iskoristio je da čvrsto usadi konfucijanske ideje u državnu upravu i društvo, kao i da inicira tradiciju izgradnje infrastrukturnih projekata velikih razmera, svojstvenu dinastiji Han.

Ova knjiga je smeštena u 17. godinu naše ere, kada su efekti mera cara Vua uveli kinesko društvo u dugotrajni ekonomski i kulturni zenit. Oličenje te ere jeste trenutni car Vang Mang, koji je i sam uzurpator i reformator u jednom energičnom i inovativnom dobu, ali isto tako i dobu koje razdiru sukobi i protivrečnosti.* U ovoj knjizi videćemo neke od tih društvenih sukoba u trenutku kad počinju da se razvijaju (da bi s vremenom prerasli u ogroman talas narodnih nemira, koji će najvišu tačku dosegnuti 23. godine, kada pobunjenici budu zaposeli carsku palatu i ubili Vang Manga).

Nakon Vang Mangovog pada, brojnost stanovništva će usled rata, gladi i poplava krenuti strmom nizbrdicom osipanja, te će biti potrebni vekovi da ponovo naraste na broj od 60 miliona duša, koliko ih je živelo i radilo 2. godine naše ere, neposredno pre Vang Mangove vladavine.

* Iako je vladavina Vang Manga privremeno prekinula kontinuitet dinastije Han, tekovine njene kulture, politike i državnog ustrojstva uglavnom su i dalje prisutne (i nastavljaju se s njenim povratkom na vlast nakon Vang Mangove smrti). Zato se i ovaj period u širem smislu može podvesti pod pojam ere dinastije Han, kao što autor čini u ovoj knjizi. (Prim. prev.)

Zahvaljujući tekstovima iz tog vremena i arheološkim istraživanjima, danas znamo mnogo o aristokratiji doba Zapadne dinastije Han. Razvaline palate, još neobrušeni tragovi gradskih zidina i vojnih baza, zajedno sa ostacima rasipnih carskih mauzoleja, pružaju male ali žive slike raskošnog života elite iz doba dinastije Han. No iako su učenjaci i službenici opširno pisali o ludostima i preterivanjima svojih bogatih i razmaženih gospodara, njihovi tekstovi nam daju vrlo malo materijala za uspostavljanje jasne slike života običnih ljudi koji su živeli u ovo izuzetno vreme.

Da im je bilo mnogo bolje nego njihovim precima iz ranijih era – u to nema sumnje. Poljoprivredna proizvodnja postojano je rasla pod vladavinom Zapadne dinastije Han. Pšenica je, zajedno s prosom, postepeno postala glavni usev carstva, uzdižući prinose u nove visine. Obična domaćinstva imala su koristi od mnogobrojnih poljoprivrednih tehnoloških izuma kao što su *daitijenfa* (metod rotacije biljnih kultura), oranje sa stočnom zapregom i široka primena unapređenih gvozdених poljoprivrednih alatki. Država Zapadne dinastije Han takođe uživa dotad neviđen nivo zanatske proizvodnje, koja obuhvata robu rađenu u tehnici laka, keramičke, bronzane i gvozdene predmete, te mnoge druge vrste robe složene izrade. Sve veći deo stanovništva biva uvučen u te delatnosti u procvatu, te tako stiče svoj udeo u bogatstvu koje stvara.

Ekonomski uspeh snažno je uticao na ideologiju te ere. U duh ljudi, od cara do običnih podanika, duboko se ukorenila predstava o večnosti zagrobnog života. Dok su carevi i pripadnici elite nemilice trošili ogromna sredstva kako bi izgradili rasipne mauzoleje, bogati neplemići takođe su mogli graditi luksuzne grobnice za sebe. U tome što tri poglavlja ove knjige opisuju graditelja grobnice, pljačkaša grobnice i

čuvara mauzoleja ogleda se važnost smrti i zagrobnog života u tadašnjoj kulturi dinastije Han.

U novije vreme, arheološki projekti počeli su da rasvetljavaju zaboravljene živote običnih ljudi te ere. Među najupečatljivijim otkrićima jeste poljoprivredni kompleks Sanjangdžuang, koji je vekovima počivao zatrpan pod slojevima blata nanošenog izlivanjima Žute reke. Tu je takođe nalazište grada nedavno otkrivenog u Ćusijenu, sa ulicama, ciglarskim pećima, bunarima i mnogim drugim elementima svakodnevnog života koji nam pripovedaju kako su živeli obični ljudi. Laoguanšan, groblje dinastije Han u Čengduu, obelodanio je neke od najstarijih medicinskih zapisa, a isto tako i dobro očuvane tkačke razboje, dok su među drugim nalazima širom zemlje brojne zidne slike, bambusove i drvene daščice za pisanje, te keramičke makete. Ti predmeti su dragocena svedočanstva porodičnog života, radnih uslova i smrti običnih ljudi te ere, ne samo u središtu carstva već i na njegovim granicama.

Knjiga *24 sata u staroj Kini* slikovito vraća u život obične građane stare Kine iz doba carstva Han, objedinjujući podatke iz najnovijih arheoloških beležaka i istraživanja s tradicionalnim istorijskim dokumentima. Tamo gde podaci to dopuštaju, knjiga naglašava i dramatizuje društvenu zategnutost između upravnika i podređenoga, između poslodavca i zaposlenoga, žene i muža. Videćemo da je, čak i u takvom vremenu inovacija i obilja, ozlojeđenost zbog surove i proizvoljne uprave bila udružena sa svešću da je koristi od napretka prigrabila šačica bogatih – formula koja će neumitno voditi ka revoluciji.

Kao i ostali naslovi objavljeni u ovom serijalu, knjiga *24 sata u staroj Kini* nudi priče o dvadeset četiri pojedinca različitih profesija i društvenih položaja. U poređenju

sa starim Rimom, Atinom i Egiptom, drevno carstvo Han srazmerno je manje poznato zapadnoj publici. Ovim probranim pričama cilj je da kod čitaoca razviju bolji osećaj za bogatu tapiseriju društvenog i ekonomskog života u vreme kad je carstvo bilo na svome vrhuncu.

Priče su pretežno zasnovane na istinitim pripestima i stvarnim događajima u središnjim prostorima carstva, uključujući područje Guandžung, gde se nalazila prestonica Čangan, donji tok Žute reke i oblast reke Huai, te kneževinu Čangša, oblasti koje su bile među kulturno i ekonomski najrazvijenijim regionima carstva. Da bi se često fragmentarni materijalni dokazi sastavili u celine, biografije raznih ljudi „prelepljene“ su preko likova naših junaka (kod junaka su upotrebljena samo prezimena), a nekoliko priča prikazuje život na granicama carstva, iako su i one opet povezane sa centralnim regionima. Usvojivši takav pristup, moći ćemo da razumemo svakodnevni život izvesnih profesija ili grupa koje zastupaju svi ti junaci i shvatićemo da je na granici život bio složen, civilizovan a ipak i običan isto koliko i u carskom središtu.

Napomene o računanju vremena i mernim jedinicama

Dinastija Han je usvojila i dodatno razradila sistem računanja vremena dinastije Džou, po kom se dvadesetčetvorosatni dan delio na dvanaest dvosatnih perioda. Svakom satu oni su dodelili posebno ime: ponoć (23–01), petlovo kukurikanje (01–03), svanuće (03–05), izlazak sunca (05–07), vreme za obrok (07–09), prepodne (09–11), podne (11–13), silazak sunca (13–15), večernji obrok (15–17), zalazak sunca (17–19), suton (19–21) i vreme za počinak (21–23). Svaka

ta dvosatna jedinica nazivala se *ši*, a bile su označene odgovarajućim imenima zemaljskih grana*: *ci*, *čou*, *jin*, *mao*, *čen*, *si*, *vu*, *vei*, *šen*, *jou*, *sju* i *hai*. U ovoj knjizi svaki *ši* smo podelili na prvi i drugi sat. Na primer, vreme od 23 do 24 nazvano je „prvi deo cija (子)“.

Polemike o mernim sistemima dinastije Han i dalje traju. U ovoj knjizi usvojena su, na sledeći način, ona najšire prihvaćena tumačenja tog sistema: jedan *li* približno je iznosio 415 m; jedan *dàn* približno je imao 32 kg; jedna stopa približno je bila dugačka 23 cm.

* Elementi dvanaestočlanog ciklusa koji se u velikom delu Azije primenjuje u različitim kontekstima – astrologije, kalendara, zodijaka, rednih brojeva i sl. (Prim. prev.)

子 SEDMI SAT NOĆI
(00.00–01.00: DRUGI DEO CIJA)

 DOKTOR
DAJE LEK

Upravo dok Guang smera da ugasi svetiljku i pođe u postelju, kuća počinje da odjekuje od nečijeg silovitog lupanja u vrata. Njegova supruga stiže do vrata brže nego on, pa Guang čuje neki uspaničeni glas pre nego što je video ko ih to uznemirava. To je žena kojoj je lice tako očajno da jedva prepoznaje u njoj suprugu svog prasinovca. Zadihana je, a niz čelo joj se kotrljaju krupne graške znoja. Između glasnih udisaja obaveštava ga da je njen muž kolabirao, da leži u postelji još od predveče, a sad je počeo i da bunca.

Guang se sprema da pođe iz kuće sa suprugom svog prasinovca. Uzimajući svoju malu lakiranu lekarsku kutiju, oseća navalu olakšanja što je zahvaljujući mukotrpno stečenom dvadesetogodišnjem iskustvu sve u toj kutiji spremno.

Ranije te večeri išao je da obiđe jednog pacijenta koji je patio od drhtavice i hladnog znojenja. Guang mu je propisao mleveni đumbir, koji će popiti s vinom. Zatim je Guang, čim se vratio kući, zapisao pacijentove simptome i način lečenja, te smesta dopunio zalihe u svojoj lekarskoj kutiji

pilulama iz gvođenog kotlića koji drži na niskom stolu kraj vatre. Ponekad koristi taj kotlić da u njemu pravi lekove, ali kad nije u upotrebi, služi mu kao zgodno spremište za kutije s pilulama, vezice bilja i druge medikamente koji su isuviše kabasti da bi stalno stajali u njegovoj prenosivoj lekarskoj kutiji.

Ta lekarska kutija je u znatnoj upotrebi otkako se Guang vratio u svoj rodni grad da se tu bavi medicinom – štaviše, to mu je druga takva kutija, pošto se prva na kraju razbila kad ju je Guang nespretno potražio rukom prilikom jednog istog ovakvog poznog noćnog poziva. Javlja mu se pomisao da njegovi pacijenti, izgleda, često čekaju gluvo doba noći da ga pozovu, ali makar ga ipak pozovu.

Kada se Guang tek bio vratio u svoje selo, ljudi su ga posmatrali sa sumnjom koja se graničila sa netrpeljivošću. Po svoj prilici su njegovi prethodnici iz proteklih godina – poput mnogih Guangu poznatih doktora – bili hvalisavi brbljivci koji bolje umeju da pametuju svojim pacijentima nego da ih leče. Potrajalo je dok ljudi nisu shvatili da je Guang drugačiji. Za početak, on doktor nije postao zahvaljujući svojoj porodici i vezama, već zato što ga je iskreno zanimala medicina. Nemajući nikog da ga podučava u odabranoj struci, Guang se priključivao raznim putujućim doktorima i prikupljao komadiće medicinskog znanja gde god je i kako god je mogao.

Srećom, njegov urođeni dar za tu profesiju prepoznao je jedan stariji doktor koji je zalazio u poslednje godine života. Taj doktor nije imao nijednog naslednika zainteresovanog da uđe u struku, pa je bio zahvalan što je u Guangu pronašao nekog ko će jamčiti da sve te godine njegovog iskustva i dragoceno znanje neće umreti s njime. Za naredne četiri godine Guang je od tog iskusnog lekara naučio sve što je mogao, a potom je, posle učiteljeve smrti, nekoliko godina

proveo u putovanjima i usput naučio još štošta iz oblasti medicine i lečenja biljem.

Car je 5. godine naše ere izdao proglas kojim su se pozivali travari i lekari za rad na dvoru. Tada već sopstvenom zaslugom ugledan lekar, Guang je na dvoru proveo pet godina, a dok je tamo bio, naučio je od svojih kolega lekara nova znanja. Iako jeste uživao u saradnji sa iskusnim medicinarima i u prestižu dvorskog položaja, Guang je sve vreme znao da to nije ona vrsta medicine čiji zov on oseća.

Na kraju je odlučio da se vrati u svoje rodno mesto i tamo započne uspešnu praksu. Nije mu bilo lako da potređav glas koji su njegovi prethodnici doneli medicinskoj struci, ali Guang je imao jednu ogromnu prednost nad doktorima koji su tu bili pre njega: njegovi pacijenti često su ozdravljali. Štaviše, trenutnog pacijenta, svog prasinovca, spasao je već nekoliko puta.

Siroti momak se rodio s manjkavim probavnim traktom, umovao je Guang. To je bilo porodično – Guang je postao doktor delom i zato što je pre mnogo godina morao bespomoćno da gleda kako mu brat i sinovac pate i najzad i umiru od sličnih hroničnih želudačnih problema. Guang se istinski nadao da će uspeti i nadalje da spasava prasinovca ili da mu makar produži život. Nije želeo da gleda kako jedini muški potomak njegovog brata umire bez dece.

Krupnim korakom grabeći kroz selo, dok kraj njega trčka prasinovčeva supruga, Guang zabrinuto pamišlja da je dosad već prečesto išao ovim putem i po ovom poslu. Njega zabrinjava to što se pacijentovo zdravlje, uprkos njegovim najvećim naporima, s godinama polako pogoršava. Međutim, večerašnji hitni slučaj nije nikakvo sporo pogoršavanje, već iznenadni kolaps. Guang zna da je nešto moralo to izazvati, pa prilično oštro ispituje prasinovčevu suprugu.

Ispostavlja se da je prasinovac po podne bio na nekoj gozbi. Prestravljena supruga saopštava Guangu da je njen muž pojeo samo malo svinjetine i da mu je na gozbi bilo dobro; međutim, nekih sat vremena po dolasku kući, krenuo je da povraća. Guang premišlja o tome dok korača naporedo s njom.

„Kada je jeo tu svinjetinu i šta je jeo pre nje?“

„Prošlog meseca je bio uporan u odluci da posti dok traje *Hanši* [praznik hladne hrane]. Do pre neki dan je jeo samo hladnu hranu, a onda je krenuo sa jačom zato što je posle posta bio poprilično slab. Prejeo se svinjetine, je li? Nije hteo da me sluša i danas po podne prejeo se svinjetine. Pokušavala sam da ga sprečim.“

Doktor ništa ne govori, pošto ne želi dodatno da zabrinjava suprugu, ali u sebi kune „praznik“ hladne hrane kao nerazuman obred koji je s godinama stajao života nekoliko njegovih starijih i krhkijih pacijenata. Jeste da je u to doba godine slavni Đije Citui (umro 636. p. n. e.) postradao u šumskom požaru zato što je odbio da služi vojvodi od Đinvena (671–628. p. n. e.).* No da li to znači da i drugi ljudi moraju da umiru vekovima potom? Pa ipak, mnogi podanici države Han savesno poste od kratkodnevice do ranog proleća i jedu samo hladnu hranu, ne obazirući se na štetu koju nanose svom zdravlju.

Guang reži na sinovčevu suprugu. „Rekao sam tebi, a rekao sam mnogo puta i njemu: tajna zaštite pet organa počiva u tome da se jede redovno, na vreme, i nikad previše niti premalo. Masne vrste mesa i vino treba izbegavati – od

* Vojvoda od Đinvena želeo je da se oduži Đije Cituiju službom, koju je Đije Citui odbijao. Da bi ga isterao iz skloništa i nagradio, vojvoda je zapalio šumu i tako ga nehotice ubio. Praznik hladne hrane slavi se u spomen na taj događaj. (Prim. prev.)

njih trule creva.“ Prekasno se doseća da uspori korak i utiša glas – supruga je već počela da nariče.

Svedočanstva rane medicine

Teorija o tome da su *jin* i *jang** tesno povezani s kliničkim simptomima i medicinskom dijagnozom bila je već znatno razvijena u eri dinastije Han. Dva dobro očuvana medicinska teksta sa opisima jedanaest *jin* i *jang* krvnih sudova otkrivena su u grobu broj 3 na groblju Mavangdui, nalazištu koje spada među najpoznatija aristokratska groblja sa početka vladavine Zapadne dinastije Han i prevazilazi sva druga po očuvanosti nalaza, uključujući i mumifikovano telo gospe Dai.

U tim tekstovima takođe se opisuju lekovi. Još jedno izuzetno značajno otkriće, sa groblja Laoguanšan, bio je pronalazak mnogobrojnih klasičnih kanona uticajne medicinske škole mišljenja koju je osnovao Bijen Ćue (umro 310. p. n. e.) i jedne figurine oslikane tehnikom laka na kojoj su jasno označeni krvni sudovi i akupunkturne tačke. Ova otkrića daju ključne dokaze za razumevanje porekla teorije o krvnim sudovima i o tome kako se ona koristila za dijagnosticiranje i lečenje raznih bolesti.

„Pamtim taj savet, deda-striče, ali glupak mene nikad ne sluša. Znaš koliko je tvrdoglav, a sa svakim sledećim bolovanjem sve je naprasitiji. Moj život je muka i nevolja!“

Na Guangovo silno olakšanje, do pacijentove kuće stižu pre nego što je nužno da se uhvati ukoštac sa uspaničenom

* Dve osnovne, naizgled suprotne sile koje zajedno daju ravnotežu svega. *Jin* je negativni, a *jang* pozitivni princip u prirodi. (Prim. prev.)

ženom. Suptilno se ne obazirući na njene jecaje, doktor ulazi u kuću i ide pravo u spavaću sobu, gde pacijenta zatiče kako se, bezmalo nesvestan, trese pod čaršavom.

Guang prilazi postelji, hvata mladog čoveka za koren desne šake i kreće da mu opipava bilo, a istovremeno propituje njegovu ženu, prekidajući je kad god joj odgovori postanu preopširni. Utvrđuje da je pacijent poslednje dve noći patio od noćnog znojenja, ali počeo je još više da se znoji otkako se ispovraćao. Pa ipak, uopšte se nije činilo da je žedan, iako obično rado ispije vrč vode uveče kad je zdrav.

Doktor klima glavom i sklanja prste sa korena šake da bi opipao krvne sudove u vratu, dok drugom rukom blago pritiska grudi i leđa. Supruga primećuje doktorove pokrete, pa ga obaveštava da njen suprug u leđima nije imao nikakvih bolova, ali nekoliko puta ga je videla kako se steže za stomak. Dok to govori, njen muž otvara podbule oči nalik na dva crvena proreza i još jednom se hvata za trbuh.

Pacijentu je puls normalan u karotidnoj arteriji, dok je u radijalnoj arteriji abnormalno spor i nepravilan. Guang zaključuje da može da eliminiše neki spoljni problem povezan sa jang energijom. Dakle, ima posla sa problemom jin energije u unutrašnjim organima, izazvanim propadanjem želuca. Usporen puls, povraćanje, bol u stomaku i izostanak žeđi, sve se to uklapa u tipične simptome pomanjkanja jang energije – a dijagnozu dodatno olakšava to što je Guang iste simptome kod ovog pacijenta viđao i pre.

Srećom, iako je prasinovac ušao u akutnu fazu svoje hronične boljke, lice mu je žuto, ne crno, a oči mu nisu pobebele. Svinjetina je znatno pozledila slabi pacijentov želudac, ali još je u izlečivom stanju. Guang to i saopštava, te za njegovom izjavom sledi silovit uzdah olakšanja bolesnikove supruge.

Doktor otvara svoju lekarsku kutiju, a iz nje ispada nekoliko bakarnih igala i *bijenshi* kamenčića. Supruga čujno uvlači vazduh ugledavši taj pribor, jer njen muž na akupunkturu ne reaguje baš dobro. Zna da je doktor toga svestan i veruje da pribegava očajničkim merama.

Guang uistinu nije imao uspeha kad je u prethodnim prilikama isprobao akupunkturu na svom prasinovcu, ali svaki put je to bio takoreći neki vid oglada. Problem je ovde što se unutrašnji organi pregrevaju, a Guang pripada školi mišljenja koja veruje da je u ovakvim slučajevima akupunktura po pravilu kontraindikovana. Dok pojedini doktori medicinske škole Ćin smatraju da akupunkturu treba primenjivati gotovo u svim slučajevima, Guang je mišljenja da ona samo pridodaje pacijentovom opterećenju. On radije koristi lekove i biljne preparate, a akupunkturu čuva kao dodatno sredstvo.

Dok prasinovčeva supruga s nadom stoji nad njim, iščekujući neku prognozu i predlog lečenja, Guang razmatra moguće izbore. Bolest je uznapredovala do prevrtljive faze gde bi farmaceutske smeše mogle pobediti bolest po cenu pacijentovog života. Zaista, zdravlje njegovog pacijenta toliko je nežno da bi svaki jači lek mogao biti fatalan. Na kraju Guang uzima prstovet divljeg đumbira, grančicu cimeta i stručak lekovite biljke (*Atractylodes lancea*) i ubacuje ih u svoj mali avan.

Čim je istucao mešavinu u prah, Guang je zahvata kašičicom i predaje bolesnikovoj supruzi uz nalog da to da

Zlatne igle za akupunkturu iz groba cara Liju Čenga (vladao 33–7. p. n. e.) u Mančengu

pacijentu da pojede. Sam doktor posmatra da bi utvrdio kako će lek biti progutan i kako će pacijent na njega reagovati.

Videvši da je njegov prasinovac uspeo da proguta preparat bez većih poteškoća, doktor je siguran da se mladićevo stanje stabilizovalo. Lek koji mu je sad najpotrebniji jeste naprosto dovoljno vremena da se oporavi, jer čim je želudac u stanju da prihvati lek, od tog trenutka pa nadalje korist će imati i drugi unutrašnji organi. Želudac je tu ključan, jer kad je prazan, ostali organi lišeni su snage.

Doktor Čunju Ji

Čunju Ji (od oko 215. do 140. p. n. e.), poznat i kao Can-gung, koji je bio upravnik državne žitnice pre nego što je postao doktor, odlikovao se umećem merenja pulsa i dijagnoziranja, a isto tako i propisivanja delotvornih lekova svojim pacijentima.

Knjiga *Džendi (Kompilacija dijagnoza)* sadrži dvadeset pet tipičnih medicinskih slučajeva. Čunju Ji je u svim tim slučajevima zabeležio pacijentovo ime, pol, zanimanje, mesto rođenja, dijagnozu, simptome, uzrok bolesti, mehanizam medicinskih simptoma (patogenezu), metod lečenja, tok lečenja i tako dalje.

Tih dvadeset pet pacijenata poticali su iz različitih društvenih slojeva i imali su različite zdravstvene probleme. Trinaest od petnaest uspešno tretiranih slučajeva izlečeno je propisanim lekovima, a četiri slučaja su rešena akupunkturom. U deset preostalih slučajeva, iako je dao precizne dijagnoze, Čunju Ji nije bio u stanju da izleči pacijente. No bez obzira na to, Čunju Ji je verno opisao i te „neuspele“ slučajeve. Pozniji učenjaci

uzdizace *Džendī* zato što pruža detaljne opise medicinskih slučajeva koji daju jasan uvid u medicinsko obrazovanje i praksu tog doba.

Dok ponovo pakuje svoju medicinsku kutiju, Guang zapoveda prasinovčevoj supruzi da uredno snabdeva pacijentov želudac hranom koja krepí, ali u veoma umerenim količinama. Na osnovu višegodišnjeg prethodnog iskustva s muževljevom bolešću, supruga zna nekoliko pogodnih jela, te predlaže da ovom prilikom isproba kašu od pirinča i razmeru od osam mera vode na svaku meru čvrste materije.

Kaše od žitarica smatraju se veoma korisnim za ozdravljenje, pošto telo iz kaše crpe *čí* energiju i širi je u druge unutrašnje organe, pa je tako Guang saglasan s tim, ali predlaže da se udeo vode poveća sa osam na petnaest mera. Prasinovčevoj supruzi nalaže da kašu skuva ili na vatri od drva, ili tako što će u lonac ubaciti zagrejano kamenje. Dok se supruga užurbano bavi pripremama za to, Guang polazi.

U prasinovčevoj kući, dok je postavljao dijagnozu i pripremao se da dâ svoj lek, doktor se trudio da sačuva profesionalno držanje. Tek pošto je iskoračio iz zdanja na prohladni noćni vazduh, shvata da su mu leđa u goloj vodi. Nije li moguće, pita se, da je sama ta kuća uzročnik bolesti njegovog prasinovca?

I na početku svoga školovanja, i dok je radio s drugim lekarima na dvoru, Guang je učio popularna *šušu* izračunavanja, *fangšu* i umeće nekromantije. U fangšuu se veruje da mnogi elementi kuće mogu uticati na zdravlje ljudi koji žive u njoj – orijentacija, materijal od kog je građena, pod i visina zidova, sve su to činioći koje valja uzeti u obzir.

Dok Guang korača mračnim ulicama ka svom domu, u glavi iznova pretresa strukturu kuće svog prasinovca i razmatra šta bi u njoj mogao da preustroji ili promeni. Možda bi prepravke kuće ujedno pomogle i da se popravi zdravlje njegovog pacijenta – a možda i ne bi, razmišlja on, ali svakako je to nešto što treba uzeti u obzir.

II OSMI SAT NOĆI

(01.00–02.00: PRVI DEO ČOUA)

PLJAČKAŠ GROBNICE KREĆE U NAPAD

Visoravan pod mesečinom deluje pusto, ali u visokoj divljoj travi najmanje je jedan čovek, a taj čovek pažljivo proverava kako bi bio siguran da nema nikog drugog. Đi, pljačkaš grobnica, vrlo je svestan sudbonosnih posledica u slučaju da se razotkrije njegov tajni tunel, pa je došao ranije kako bi proverio nisu li predstavnici vlasti pripremili zasedu njegovoj maloj družini, da je uhvate kad se ponovo bude prihvatila rada.

Đi je iskusan u pljačkama grobnih mesta, ali isto to se ne može reći za preostala dva člana njegove bande. Razdraženo cokće ugledavši ih kako se penju ka njemu uz padinu. Zar budale ne vide put po mesečini? Nad njima jasno sija pun mesec, a njegovi saučesnici svejedno nose fenjere, koji svima, kilometrima naokolo, signaliziraju da se oko ovog starog groba odigrava neka sumnjiva aktivnost.

Jedno je biti razuzdan i bezobziran – to se i očekuje od jednog viteza lutalice, društvene klase kojoj Đi pripada. Potpuno je stoto biti samoubilački glup. Đi je često bez prebijene pare, a i kad ima novca, samo misli kako će potrošiti sve

što ima za jednu jedinu noć kocke, igranja i pijančenja. Eto šta rade vitezovi litalice. Oni odbacuju ustaljene konvencije i preziru tupu moralnost radnih klasa. Kad se upusti u tuču – što se često dešava – hoće da bude siguran da će u njoj pobediti, te iz tog razloga vežbi borilačkih veština posvećuje isto toliko vremena koliko i piću i igri.

Vitezovi litalice

U eri dinastije Han ovi otpadnici od zakona obrazovali su novu društvenu klasu. Isprva su zastupali duh pravičnosti i među običnim narodom bili na glasu kao izrazito moralni. Ali odbacivanje konvencija i nagla učestalost nezakonitih ubistava pretvorili su ih s vremenom u nezanemarljivu pretnju društvenom poretku i javnoj bezbednosti.

Guo Di je bio znamenit vitez litalica razdoblja Zapadne dinastije Han. Proživio je razuzdanu mladost: obavljao je razne prljave poslove za zločinačke družine i bio debelo umešan u pljačke grobova i falsifikovanje kovnog novca. U zrelijim godinama postao je uzdržaniji, te se raščuo po svojoj učtivosti i sposobnosti posredovanja. Međutim, njegova deca i sluge našli su se uključeni u nekoliko ubistava, zbog čega je sud carstva Han naredio da bude pogubljen.

Eto zašto sad nestrpljivo čeka na mesečini. Džu, stariji od te druge dvojice pljačkaša, hteo je da počnu usred bela dana, onog časa kad su locirali grobnicu. Pitao je ko će ih to videti dok rade, retorički razmahnuvši rukama da bi ukazao na sušnu pustopoljinu oko njih. Ali Di je samo zavrteo

glavom i uzvratio pričom o jednom drugom pljačkašu iz njihove struke koji je nedavno drsko prokopao tunel do unutrašnjosti državnog hrama. On i njegova banda ukrali su jednu fino izrađenu bronzanu aplikaciju u obliku glave, ali manjak opreza stajao ih je sopstvenih glava. Posle toga su predstavnici vlasti, da bi naglasili svoje krajnje nezadovoljstvo, pogubili i njihove porodice. Pljačka svetih mesta spada u one prestupe protiv kojih vlast sprovodi stroge mere, pa čak i za najneobuzdanije avanturiste važi savet da oprezno stupaju.

A nije ni da nemaju vremena. Dobio ga danas ili iduće nedelje, Džuu se novac neće dugo zadržati u kesi. Jedna noć pića i kocke obično je sasvim dovoljna da Džu ostane švorc i krene u potragu za novim poslom. Zato dve dodatne noći provedene u brižljivom prokopavanju tunela ispod grobnice neće baš ništa promeniti.

Ovo će biti poslednja noć. Za nepun sat oni će stajati u samoj grobnici. Ći još nije siguran šta će u njoj zateći. Informacije su mu oskudne, mešavina anegdota, glasina i lokalne legende. Zna kako legende s vremenom narastu, ali zaista želi da veruje u priču da na drugom kraju njihovog tunela spava supruga jednog bogatog vladara; čoveka takvog imetka da mu zlatom nisu krcati samo ormari već i postelja.

Ći jedva čeka da počnu, pa pošto su mu saučesnici stigli, samo seva očima ka fenjerima i odsečno pokazuje ka ulazu u tunel, sa kog je već sklonio trnovito rastinje što ga je skrivalo.

Tunel je mračan i uzak, te sva trojica mile kao mravi, jedan za drugim: Ći prvi, zatim Džu, a na kraju novajlija Van. Ći zna da je Van usplahiren zbog ulaska u grob jer mu je glava puna sujevernih priča o mumijama i leševima što plutaju u svojim sanducima, balzamovani u tečnostima zahvaljujući kojima su sveži kao na dan smrti. Oči će im biti

otvorene i netremično će zuriti u pljačkaše koji im nasilno remete pokoj.

Istina je drugačija. Ni u jednom grobu koji je opljačkao Ći nikad nije naišao na gas koji guši niti na mehaničke klopke iz legendi. Uprkos kletvama koje sustižu one što kradu od mrtvih, njemu ne fali ni dlaka s glave, ni parčence kože. Strpljivo je objasnio Vanu da će tu naći kovčeg, uz malo sreće divno oslikan poput onih po hramovima (jer to bi označavalo sahranu bogate osobe). U idealnim okolnostima mrtvac će imati na sebi odelo od žada, kamena cenjenog i na ovom i na onom svetu, a kraj njega će biti žaba od žada, veća od sandučeta u kom Van drži svoju odeću. Možda će biti mačeva, bodeža sa umecima od dragocenih materijala, ili hiljada drugih divnih predmeta. S grobovima se nikad ne zna.

Družina stiže do mesta gde je prethodno, pred samu zoru, stala s kopanjem. Tada je Ći poslednji put izmahnuo pijukom, dok su njegovi saučesnici za to vreme sklanjali zemlju u stranu da im tunel ne bi ostao neprohodan. Klečeći u zemlji, Ći je jednu šaku prislonio na kraj tunela pred sobom, a drugu na jedan bočni zid, i nežno pogladio te površine. Sprema ničeg nije bilo, ali iz bočnog zida dopro je tup, bezvučan odjek, takoreći nečujan, ali se Ćiju učinio kao grmljavina. „Mora biti da je ovo ulaz“, rekao je. „Prođemo unutra sutradan.“

Sada im bila ubrzano tuku jer se nadaju najboljoj plati dosad. Van drži fenjer dok Ći rukama sklanja zemlju. Ći je prilično uznemiren pošto je otkrio da je zid koji se razotkrio iskopavanjem sazidan od cigle. Nadao se čempresu, tankom pregradnom zidu od čempresove građe koji bi činio sastavni deo strukture zvane *huangčang ticou* („čela drveta okrenuta na unutra“), korišćene u grobnicama elite carstva Han.

Vladari razdoblja Han verovali su da je čempres savršen materijal za gradnju domova za večni život – cigla najavljuje grob možda imućnijeg dvoranina, ali ne nekog sahranjenog sa takoreći bezgraničnim blagom kakvom su se oni nadali.

Ne baš u dobrom raspoloženju, Ći probija rupu u zidu, a zatim razmahuje rukom kako bi sprečio Džua da se uvuče. „Čekaj da se iščisti rđav vazduh.“ U vazduhu tog groba ima nečeg što sadrži neku mračnu energiju, a Ći iz iskustva zna da će ulazak u grob biti bezbedan tek kad se taj memljivi, hladni vazduh pusti iz svoje dugogodišnje tamnice. Dok pored njih struji topli noćni vazduh, čini im se da to prinudno odlaganje večno traje, a ipak u stvarnosti čekaju jedva nešto duže od jednog minuta.

Prvi ulazi Ći, držeći svetiljku nisko kako ne bi dokačio ništa zapaljivo sa druge strane zida. No čim je opazio slike na tavanici, diže lampu visoko. Prestupnička karijera je Ćija vodila na mnoga mesta tog područja, te je, premda je nepismen, počela da ga opčinjava starina hramova i grobnica u koje zalazi. Bilo da se moli ili da krađe, voli da zastane i podivi se slikama i drugim umetničkim predmetima na koje naiđe.

Savest ga nikad ne uznemirava, niti ikad žali zbog odbačenog poziva. Da, i te kako zna da je pljačkanje grobova gotovo doslovno posao u kom se gledaš oči u oči sa smrću. U duhovnom smislu to je silazak u večnu tamu, bez izlaza i bez budućnosti. A opet, zašto bi takva lepota kakvu on sada vidi pred sobom bila rezervisana samo za mrtve? Često se priseti odlomka lekcije koju je svojevremeno slučajno čuo, sa časa održanog na jednoj prometnoj uličnoj tržnici. Učitelj je držao predavanje o štetnosti krađe, pa je jedan đak naveo reči iz knjige o Džuang Ciju (iz dela *Ću Ćije*, „Pljačkanje mrtvačkih kovčega“, kako će Ći kasnije otkriti):

„Jedan ukrade kukicu za opasač, pa ga pogube; drugi ukrade državu, pa postane plemić.“

Isprva je Điju to ličilo na smešnu i donekle pakosnu zajedljivost. A opet, što je duže razmišljao, to su mu istančanije i složenije delovale poruke tog citata. Sad mu je postao takoreći lično geslo koje objašnjava i opravdava to što on radi.

Stojeći usred tog prostora, s lampom dignutom visoko, Đi isteže vrat kako bi razgledao slike. Poziva i ostale da dođu i pogledaju.

„Vidite, ove mitološke životinje prikazuju četiri strane sveta. Gledajte, ono je Azurni zmaj istoka, ono Crvena ptica juga, ono Beli tigar zapada, ono Crna kornjača severa.“ Zadivljeno vrti glavom. „Zar nisu čudesni?“

Preostala dvojica gledaju u tavanicu bez interesovanja i sa očiglednim nestrpljenjem. Odjednom Džu usklikuje: „Ne! Gledajte ono!“ U jednom uglu, prosuti po podu, poživaju bezbrojni novčići. Van istog časa vadi iz svog zavežljaja ogroman džak, a uzbuđeni Džu kreće šakačke da trpa

Iskopavanje vladarskog groba u Nančangu razotkriva vudžu novčiće (206. p. n. e. – 25. n. e.)

novčiće u nju. Pa ipak, Ći je manje ponesen oduševljenjem. Grickajući usnu dok proučava sobu, rasuđuje da su novčići prosuti u takvom neredu rđav znak. Sahrane su događaji gde se poštuje red. Sve mu se više čini da je neko bio u toj grobnici pre njih.

Ostala dvojica ne haju. Oni su našli novac i ne lupaju glavu pitanjem zašto su možda prethodni pljačkaši bili toliko glupi da ostave takav ćar za sobom. Još nisu shvatili na šta prosuti novčići ukazuju. Ći je pak iznenadno rešen da sazna ono najgore. Vreme je da se izađe iz ovog predvorja i uđe u glavnu odaju grobnice. To je mesto gde se skladište istinski vredni predmeti, ako zateknu ikakve. U stvari, sada i Džu i Van počinju da shvataju da je, ako se ne računaju novčići, soba u kojoj stoje takoreći gola.

Trzajem glave Ći pokazuje mala zatvorena vrata u donjoj polovini zida, koja su ovoj dvojici promakla. Van je nov u

poslu, a Džu je s njim pljačkao samo male grobove, pa nisu upoznati sa uobičajenom strukturom vladarskih grobnica. Čak i Đi je tek s vremena na vreme nailazio na takav plen.

Sa sebi svojstvenom plahovitošću, Džu grabi svoj pijuk. Sprema se da razbije vrata, ali Đi hvata pijuk za držalju pre nego što je stigao da se obruši. „Zar ne možeš bar jednom da sačekaš dok ti ja ne kažem da nešto uradiš?“

Đi ovlašno pritiska vrata, koja se širom otvaraju, nagnavši Džua da uzmakne za korak i ispusti pijuk. Čuje se tiha škripa šarki, ali ako se to izuzme, vrata se otvaraju lako kao da sa druge strane ima nekog ko poziva uljeze da uđu. Van stoji potpuno nepomično iza njih dvojice i ne oglašava se ni najmanjim zvukom. Đi to odobrava, jer prema njegovom razmišljanju, strah budi oprez, a čak i avanturista treba da bude pažljiv dok je u nekom grobu.

Sledeća odaja je neočekivano prostrana. Pošto se pognuo i ušao, prvo što Đi traži pogledom jesu zidne slike. Ove su od neke vrste koju nikad pre nije video. Blago zasvođena tavanica oslikana je tako da podseća na nebo, a na pozadini od zlatnog sunčevog kruga iscrtana je crna kontura ptice. Pored su žaba i drvo koji su simboli meseca, a oko njih igraju druga mitološka bića, oživela od treperavog plamena svetiljki. Ovog puta se preostala dvojica ne otimaju za reč, već tiho prilaze i staju kraj njega. Istina glasi da su i sami prilično u šoku zbog onog što vide, ošamućeni divnim slikama na svodu. Prvi k sebi dolazi Đi.

Grdeći ovu dvojicu zbog neodlučnosti, pokazuje bron-zani ćup i činiju. Za početak će uzeti njih. Pored bronzanih rukotvorina nalaze se dve keramičke makete. Jedna prikazuje nekakvo skladište, poput onih gde seljaci drže namirnice i druge stvari, a druga je maketa peći za spremanje jela. Van upitno gleda u Đija, ali Đi odmahuje glavom. Ti predmeti

su bezvredni, ali za svaki slučaj drmusa skladište kako bi utvrdio nije li unutra smešteno nešto vredno. Zatim svi preusmeravaju pažnju na kovčeg.

Sada je već jasno da je grob opljačkan. Niko ko je imao sredstava za takve predivne slikarije po zidovima ne bi se zadovoljio tako oskudnom posmrtnom opremom u svojoj grobnoj odaji. Pa ipak, prosuti novčići u predvorju ulivaju Điju nadu. Mora biti da je prilikom prethodne krađe nešto pošlo naopako, čim su novčići tako ostavljeni. Možda pljačkaši takođe nisu imali vremena da otvore sanduk?

Sloj laka na drevnom kovčegu počeo je gde gde da se ljušti, ali pojedine naslikane geometrijske šare i životinje iz mašte još se vide čak i u mutnoj svetlosti lampe. Crvena boja koja prekriva poklopac budi neki svečan osećaj.

Đi na trenutak okleva, ne iz straha već iz poštovanja prema preminulome. Džu se iza njega naglas žali da je to što su dosad našli slaba nadoknada za tri noći straha, napornog rada i neizvesnosti. Njegovu raniju burnu oduševljenost zamenio je dubok pesimizam, te sa vrlo malo nade posmatra Đija kako pijukom odvaljuje jedan kraj poklopca kovčega. Čuje se krckanje pošto preostali uglovi kovčega ostaju načas čvrsto zapečaćeni. Tada poklopac odskoče i ostvaruju se najgori Džuovi strahovi – kovčeg je prazan.

Đi je blago zbunjen i pita se zašto su prethodni pljačkaši odneli čitav leš umesto da sa njega pakuju vrednosti. Ne može da prikrije pritajeni osećaj olakšanja što ipak neće morati da oskrnavi mrtvaca, ali isto tako ga poprilično grize savest što se srušila nada njegovih kolega da će se začas obogatiti. Maše gore-dole šakom ka Džuu da ga učutka, pa prilazi pravo kovčegu da bi ga pregledao sve do dna. Sada kad zna da unutra nema nikakvog leša, malopredašnje oklevanje potpuno je iščezlo.